

Cărți din bibliotecile medievale românești păstrate în Biblioteca Sfântului Sinod

*Arhim. dr. POLICARP CHIȚULESCU
Biblioteca Sfântului Sinod*

Abstract

Books from Romanian Mediaeval Libraries Kept in the Holy Synod Library

The Romanian Orthodox Church, as very well known, forms the cradle of the Romanian culture, civilization and spirituality. It created and promoted the values and activities that had their source in the inner beauty of the human being, springing from faith and meditation. Also in the threshold of the Church, the first printing presses were built up, bringing to life the first printed materials in our country; Romanians also took care of their fellow orthodox believers from the Oriental world and from other regions that were suffering from the heavy Ottoman yoke, by sending them books and printed materials in their language, in order to feed their spirit.

The Holy Synod Library in Bucharest, located on the premises of the Antim Monastery, holds a vast fund of old Romanian and foreign books. Upon their research for the compilation of a catalogue, several books were discovered that bear the ownership mark of some of the best known Romanian mediaeval book collectors: the High Steward Constantin Cantacuzino, Nicolae Mavrocordat, the Archbishop Neofit the Cretan, not to mention the efforts for collecting books of the Valachian Archbishops Teodosie and Antim Ivireanul, as recorded on the books' pages.

These books were initially kept in the old library of the Valachian Mitropoly; a part of them were taken by the Academy of the Saint Sava Monastery (nowadays, the library of the Romanian Academy), and the other part, by the Central Seminary (the communists dissolved it in 1948), nowadays the Library of the Holy Synod.

Keywords: *Romanian Orthodox Church, Romanian mediaeval libraries, Holy Synod, Library, Constantin Cantacuzino, Nicolae Mavrocordat, Antim Ivireanu.*

Biserica Ortodoxă Română constituie, după cum bine se știe, leagănul spiritualității, culturii și civilizației românești. Ea a creat și a promovat valorile și activitățile care au avut ca punct de plecare

frumusețea interioară a omului, izvorâtă din credință și meditație. Așadar, nu ne miră că, având sprijinul substanțial al Bisericii, românii au beneficiat de unificarea lor ca neam și limbă, de școli de muzică sau de copiiști și caligrafi, ateliere din care au ieșit impresionante capodopere de arhitectură, pictură, broderie etc. Graiul slavon fiind părăsit în cele din urmă chiar din cult, s-a născut, nu fără mari eforturi, o limbă liturgică și o întreagă poezie imnografică, o consistentă literatură aghiografică și omiletică; chiar dacă a fost vorba, de multe ori, doar de traduceri după vechile izvoare creștine, această limbă a temeluit limba literară românească. Ierarhii și slujitorii Bisericii s-au identificat cu interesele neamului pe care l-au păstrat în frumusețea și integritatea sa.

Tot în pridvorul Bisericii s-au înjghebat primele tiparnițe, care au zămislit cele dintâi tipărituri din țara noastră, românii având grijă și de confrății lor ortodocși din lumea orientală, dar și din alte regiuni, aflați sub apăsătorul jug otoman, trimițându-le cu dărnicie cărți în limba lor, precum și material tipografic pentru a le hrăni spiritul. Adeseori, străini pribegi din fostul Bizanț, s-au adăpostit în casele primitive de la noi, care le-au dat posibilitatea de a-și dezlănțui și cultiva talentul creator.

Găsim cu totul firească localizarea întâielor biblioteci românești în cadrul așezămintelor mănăstirești, deoarece călugării au fost primii oameni de cultură ai românilor.¹

În materialul de față nu intenționăm să realizăm un istoric al bibliotecilor medievale românești, ci doar să facem câteva precizări care să contribuie la reconstituirea vechilor colecții de carte de la noi. Acest lucru poate continua să pună în lumină orizontul cultural și preocupările intelectualilor de odinioară.

Biblioteca Sfântului Sinod din București, aflată în incinta Mănăstirii Antim, deține un fond bogat de carte veche românească și străină. La cercetarea acestora în vederea alcătuirii unui catalog, s-au descoperit multe exemplare care poartă marca de proprietate a unora dintre cei mai cunoscuți și mai pasionați colecționari de carte: Stolnicul Constantin

¹ V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române*, București, s.n., 1959 (cuprinde o largă prezentare a creației artistice din jurul mănăstirilor românești) apud Barbu Teodorescu, *Cultura în cuprinsul Mitropoliei Ungrovlahiei, A. Cărturari, tipografi...*, în *Biserica Ortodoxă Română*, 1959, nr. 7-10, p. 827.

Cantacuzino, Nicolae Mavrocordat, mitropolitul Neofit Cretanul, fără a neglija strădaniile de a aduna carte ale mitropoliților Țării Românești, Teodosie și Antim Ivireanu, consemnate pe filele volumelor. Poate că acum a venit vremea să se reveleze unele detalii, la care, din anumite motive, n-au putut ajunge cercetători precum Marta Anineanu, Mihail Caratașu, C. Dima-Drăgan ș.a.

Biblioteca Sfântului Sinod a avut, inițial, menirea de a servi ca fond de documentare ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române, care își țineau ședințele, din lipsa unui spațiu adecvat, în mai multe locații. În 1877, primele cărți aduse în folosul Sfântului Sinod pentru întemeierea bibliotecii au fost cele 212 lucrări luate de la mănăstirea Hurezi de către arhidiaconul Gherasim Saffirin. În anul 1912, forul superior al Bisericii a primit un sediu nou (Palatul Sfântului Sinod), construit anume, la Mănăstirea Antim.

La inițiativa vrednicului de pomenire Patriarh Justinian Marina, biblioteca a fost reorganizată, odată cu reamenajarea palatului, în anul 1959. Patriarhul a știut să adune pe lângă sine, cu multă jertfă, oameni de valoare, schingiuiți de regimul comunist, lipsiți de orice posibilitate de subzistență, pe care i-a așezat ca bibliotecari sau în alte posturi care necesitau un nivel ridicat de cultură și pricepere.

Colecțiile de carte ale Bibliotecii Sfântului Sinod s-au îmbogățit substanțial prin adăugarea bibliotecii Mănăstirii Tuturor Sfinților (Antim), celei a Internatului Facultății de Teologie din București (formată din bibliotecile Seminarului Central din București - avea 4 - și cea a Seminarului Nifon).²

Vechea bibliotecă a Mitropoliei Țării Românești

Înainte de toate, sunt necesare unele precizări în legătură cu înființarea bibliotecii Mitropoliei, dat fiind faptul că Biblioteca Sfântului Sinod îi moștenește parțial cărțile. Despre acest moment s-au emis diverse

² Se cunoaște faptul că Biblioteca Națională de la Sf. Sava a primit, în 1836, o parte din cărțile vechii biblioteci a Mitropoliei, iar, în 1868, o altă parte a ajuns la Seminarul Central din București. Cele două seminarii (Central și Nifon) au fost desființate în 1948, iar cărțile și manuscrisele lor, depozitate vremelnic la biblioteca Internatului Facultății de Teologie.

părerii. Deși nu există un document care să ateste în mod clar începutul ei, nu este greu de presupus că ierarhii și mănăstirile aveau pe lângă sine un fond de carte, cel puțin pentru săvârșirea slujbelor, cărți care nu sunt deloc puține. Călugării au copiat și imprimat în tipografiile foarte multe scrieri ale Părinților Bisericii, volume care se adăposteau în mănăstiri „spre folosul de obște,” cum găsim scris pe manuscrisele de la Mănăstirea Căldărușani. Tipăriturile s-au păstrat, alături de bogatele fonduri de manuscrise, ca de exemplu la mănăstirile Bistrița vâlceană și Hurezi sau la Episcopiile Râmnicului și Buzăului. Au rămas în istorie colecțiile de manuscrise și cărți de la mănăstirile Dălhăuți, Poiana Mărului, Cernica, Ghighiu, Curtea de Argeș, Cozia etc.

Cu toate că s-a afirmat că vechea bibliotecă a Mitropoliei este *probabil anterioară sec. al XVIII-lea*,³ s-a insistat pe faptul că bazele acestei biblioteci au fost puse de către mitropolitul Neofit Cretanul, conform afirmațiilor ierarhului,⁴ care i-a clădit și un loc anume.⁵ El a adus aici cărțile sale, dar și pe cele date lui, ca amanet, de fiul lui Nicolae Mavrocordat, Constantin.

Subliniem totuși că Mitropolia Țării Românești are o bibliotecă mai veche de secolul al XVIII-lea, deoarece în Biblioteca Sfântului Sinod există 17 volume cu însemnările mitropolitului Teodosie (1668-1672; 1679-1708), unele dintre aceste însemnări fiind făcute înainte de 1701.⁶ Astfel, pe un *Minei slavon pe luna iulie*, tipărit la Moscova în 1646, mitropolitul Teodosie își pune, în 1682, marca de proprietate.

Pe fiecare din cele 12 *Mineie slavone*, tipărite la Moscova în 1691, mitropolitul scrie ordonat, într-o curată limbă românească, următoarele: „Aceste 12 Mineie, cumpăratu-le-a preasfințitul chir Teodosie, mitropolitul

³ Marta Anineanu, *Din istoria bibliografiei românești. Catalogul sistematic din 1836 al bibliotecii Mitropoliei din București*, în vol. *Studii și cercetări de bibliologie*, I, București, Editura Academiei R.S.R., 1955, p. 113.

⁴ *Ibidem*, p. 114

⁵ Presupunem că este vorba de încăperea cu ziduri groase, de cărămidă, aflată pe latura de vest a paraclisului Reședinței Patriarhale (refăcută de Nicolae Mavrocordat în 1723).

⁶ Marta Anineanu, *op. cit.*, p. 113, citează însemnările lui Teodosie din 1700 și 1701 de pe volumele cuprinzând *Viețile sfinților* tipărite în Lavra Pecerska, Kiev.

Ungrovlahiei și le-au adaos sfintei mitropolii de la Târgoviște să fie de slujba besearcii, iar cine le-ar înstrăina de la amândoa sfintele mitropolii să le ducă într-altă parte, să fie supt blestemul lui Dumnezeu. În anul de la facerea lumii, 7201 (1693), measeța avgust 15.” Volumele sunt legate în piele maro, cu flori aurii pe tranșe, aflându-se într-o bună stare de conservare.

Pe 2 volume din *Viețile sfinților*, tipărite la Kiev în 1689 și în 1700, aflăm scris: „*Această sfântă carte numită viața sfinților, dăruită iaste a sfintei mitropolii a Țării Românești din București, de cinstitul dumnealui, al nostru făcătoriu de bine, Ioan Mazepa, hătmanul Ucrainei spre vecinica dumnealui pomenire și s-au adus în zilele smereniei noastre mitropolitului Țării Românești, carele cu mare blestem și groaznică afurisanie las ca nimenea să nu îndrăznească a o înstrăina din sfântă mitropolia aceasta. 7209 (1701),”* cu deosebirea că, pe volumul tipărit în 1700, donatorul este numit *Ioan Matei, Mare hătman*. Aceeași însemnare, datată tot 7209 (1701), se află și pe un *Ceaslov* din 1682, tipărit la Pecerska, dar și pe un volum numit *Cartea Părintelui nostru, cel între sfinți, Marele Vasilie, arhiepiscopul Cezareei Capadociei*, imprimat la Ostrog în 1594. Pe un *Minei al lunii octombrie*, tipărit la Buzău în 1698, se află scris pe mai multe pagini următorul text: „*Acest Minei l-au dat sfinția sa, kir Teodosie, mitropolitul sfintei mănăstiri Iazerul⁷ unde iaste hramul Vovidenia Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, ca să fie de treaba bisericii. Iar cine l-ar înstrăina de acolo să fie supt blestemul lui Dumnezeu. Leat 7207(1699).*” Din cele prezentate, rezultă că ierarhul cumpăra, dăruia cărți și, totodată, primea donații de la persoane de vază. Nu toate cărțile enumerate se folosesc la strană, în biserică, ceea ce înseamnă că mitropolitul avea, în mod firesc, o bibliotecă personală, care a rămas după moarte în proprietatea Mitropoliei.

În aceeași situație se află și cărțile mitropolitului Antim Ivireanul (1708-1716), a cărui semnătură am identificat-o pe patru mineie grecești, tipărite la Veneția în 1678 (februarie și iunie), 1682 (ianuarie), 1685 (decembrie). El semnează în grecește, simplu: „*din ale lui Antim, episcopul Râmnicului*” (deci Sf. Antim a scris între 1705 și 1708, cât a fost episcop la

⁷ Din județul Vâlcea.

Râmnic).⁸ Să nu uităm că el știa bine limba greacă, mai ales că a venit în Țara Românească de la Constantinopol, unde se pare că se și călugărise. Este posibil ca el să le fi cumpărat cât era la Râmnic sau poate că le avea de mult timp și a iscălit mai târziu, fiind foarte probabil ca el să le fi împrumutat chiar vlădicii Mitrofan la Buzău, înainte de 1698, pentru tipărirea *Mineielor*, sau poate a ajutat chiar și pe logofătul Radu Greceanu „la traducerea din elinește pre românește” a anumitor pasaje din elegantele volume comandate de Brâncoveanu.⁹ În orice caz, volumele amintite atestă o colecție personală de carte, fiind singurele descoperite până acum pe care Sf. Antim notează ca titular al eparhiei Râmnicului.

Sfântul Antim a prescris în Diata sa (cap. 18) o anumită rânduială pentru felul în care trebuia să se realizeze împrumutul de carte din biblioteca pe care el o înființase la ctitoria sa, Mănăstirea Tuturor Sfinților, în care el lăsase cărți grecești și românești. Nu știm cum au ajuns cele patru mineie amintite mai sus la Seminarul Nifon (înființat în 1872), poate prin donație de la Seminarul Central.

Cărți din Biblioteca familiei Cantacuzino

Postelnicul Constantin Cantacuzino, tatăl învățatului stolnic Constantin Cantacuzino, formase la Mărgineni, în Prahova, o frumoasă bibliotecă cuprinzând exemplare în limba latină și greacă, dar și manuscrise rare. La mănăstirea Mărgineni, postelnicul își ridicase și niște case, în care păstra neprețuitele cărți.

⁸ A se vedea analiza ex-librisurilor Sf. Antim la Aurelian Sacerdoțeanu, *Antim Ivireanul, arhivist, bibliotecar, topograf*, în *Glasul Bisericii*, nr. 9-10, 1963, p. 875.

⁹ Volumele pe care s-a semnat Sf. Antim prezintă o importanță deosebită deoarece nu se cunoștea, până acum, decât un singur exemplar din biblioteca personală a eruditului posesor; este vorba de lucrarea *Capitole îndemnătoare*, București, 1691, pe care el semnase în grecește: „Și aceasta printre celelalte, a ieromonahului Antim Ivireanul tipograful. Antimos,” cf. L. Bacăru, *Considerații asupra bibliotecii lui Antim Ivireanul pe baza unui ex-libris autograf*, în vol. *Valori bibliofile din Patrimoniul Cultural Național*, I, Râmnicu-Vâlcea, s.n., 1980, p. 219.

Postelnicul venise în Țara Românească în timpul domniei lui Radu Mihnea (1611-1616), se formase la înalte școli de la Constantinopol și în Europa Renașterii. Matei Basarab l-a făcut postelnic. În 1663 a fost sugrumat în trapeza mănăstirii Snagov, din ordinul voievodului Grigore Ghica.

În 1681, când Șerban Cantacuzino ocupa tronul Țării Românești, stolnicul Constantin Cantacuzino va reorganiza Mărginenii.

Stolnicul s-a întors de la studii din Padova cu o bogată colecție de cărți, cumpărate din Italia, pe care o va spori cu ajutorul prietenilor săi, care îi vor trimite mereu cărți din afară, stolnicul nepregetând să cumpere rarități chiar de la oștenii care participaseră la asediul Cameniței (1672) și al Vienei (1683).

Cărțile sale au trecut prin mâinile multor iubitori de cultură, așa vedem, de pildă, pe gramatica lui Meletie Smotrițchi, tipărită la Moscova în 1648, o însemnare din 1696, aparținând episcopului Damaschin al Râmnicului, care îi învățase carte pe copiii stolnicului.

Se știe că stolnicul a ajutat colectivul de cărturari munteni la traducerea *Bibliei de la 1688* și i-a sprijinit pe frații Greceanu la traducerea *Mărgăritarelor* și a *Pravoslavniciei mărturisiri*, pentru acest lucru documentându-se din biblioteca sa. După moartea stolnicului, biblioteca a fost preluată, în mare parte, de către domnitorul Nicolae Mavrocordat. Volume din aceasta au ajuns ulterior în biblioteca Mitropoliei, apoi la Seminarul Central. De aici, exemplare din biblioteca stolnicului, purtând ex-libris-ul său, au ajuns și în Biblioteca Sfântului Sinod.

Astfel, pe marginea inferioară a foii de titlu a lucrării *Întâmpinare la principiile calvine și la chestiunile lui Chiril Lucaris*, aparținând lui Meletie Sirigul, tipărită în grecește, la București, în 1690, (*BRV* vol. I, 90, p. 298) se află două însemnări în greacă: una mai veche, mai decolorată, cu un scris tremurat, pare să aparțină unui vârstnic: *ex-libris Konstantinou Kantakouzinou*, iar deasupra este scris același lucru, de altă mână, care seamănă cu cele mai multe însemnări ale stolnicului.

Pe foaia de titlu a volumului *Tou en aghiis patros imon Athanasiou Arhiepiscopou Alexandrias. Ta evriskomena apanda* cuprinzând operele complete ale Sf. Atanasie cel Mare, tipărit la Paris, în 1627, este scris mare,

în latină: *Ex-libris Constantini C.* Ulterior, însemnarea a fost acoperită, iar pe foaia următoare stă scris mărunț, în grecește: „*Se dăruiește cinstitei mănăstiri a Preasfintei Treimi de la Văcărești, de preainălțatul domn, ighemon a toată Ungrovlahia, kiriou kir, Io Nicolae Alexandru Voievod. 1723, luna lui iunie.*”

Stolnicul a mai semnat *ex-libris Constantini Cantacuzeni* pe încă două cărți, una conținând *Sancti Gregorii Nazianzeni Cognomento Theologi opera*, (Operele Sf. Grigorie Teologul), apărută la Paris în 1609, iar cealaltă fiind *Teodoritos, episkopou Kirou, Ermeineia is to Asma ton Asmaton*, (Tâlcuirea Fericitului Teodoret al Cyrului la Cântarea Cântărilor), volumul are adăugat cu un alt scris: „*dăruită de Mihail Macri din Ioanina.*”

Cărți din Biblioteca lui Nicolae Mavrocordat (1715-1716; 1719-1730)

Voievod în mai multe rânduri în Moldova și în Țara Românească, Nicolae Mavrocordat se impune în ultima sa domnie în Țara Românească prin bunele măsuri luate în favoarea țării.

Domnitorul a ctitorit grandioasa Mănăstire a Preasfintei Treimi de la Văcărești, târnosită apoi de către mitropolitul țării, Daniil, și de un număr important de arhieri și clerici. Acest așezământ hrănea din veniturile sale, prin actul ce dăduse ctitorul, mulți săraci.

Biblioteca aflată în această mănăstire a devenit celebră deoarece eruditul ei posesor o strânsese cu grijă și cu multă cheltuială. Ea cuprindea manuscrise și cărți rare, cumpărate cu bani grei de la Constantinopol, Athos și din tot Orientul. Volumele acestei biblioteci au fost râvnite chiar de regele Franței, care trimitea cereri de schimb sau de a se copia pentru el unele lucrări. Fondul acestei biblioteci a fost sporit și de fiul lui Nicolae Mavrocordat, Constantin. Soarta acestei bogății a fost tragică: ea a fost risipită sau valorificată de turci la Constantinopol pentru unele datorii. Din fericire, multe exemplare au fost recuperate sau păstrate în țară. Spuneam că însuși mitropolitul Neofit Cretanul mărturisea că a primit de

la Constantin Mavrocordat un număr de cărți, în contul sumei de 16000 de groși, acordați cu mare grabă.¹⁰

Domnitorul Nicolae Mavrocordat, pe lângă biblioteca sa, a ajutat la constituirea unui fond de carte pentru Mănăstirea de la Văcărești, cedându-i un număr de volume. Acestea au fost înregistrate într-un catalog, datat 1723 „când a avut loc donația inaugurală a ctitorului, mănăstirea fiind terminată încă din septembrie, 1722.”¹¹

În Biblioteca Sfântului Sinod se află câteva cărți care poartă semnătura domnitorului:

- *Ploutarhou Haironeos, Peri pedon agoghis. Plutarchi de liberis educandis commentarius*, fără foaie de titlu. Pe fila 13r se află însemnarea, în neogreacă: „și aceasta pe lângă celelalte din cele dăruite Sfintei Mănăstiri Domnești a Preasfintei Treimi de la Văcărești, de către preînaltul și preînțeleptul domnitor al întregii Ungrovlahii, kiriou kir, Iω Alexandru Nicolae Voievod, la anul 1723, luna iunie.”

- *Testamenti Veteris Biblia Sacra sive libri canonici priscae iudeorum ecclesiae a Deo Traditi*, Genevae, apud Phillipum Albertum, 1630.

- *De religione gentilium errorumquae apud eos causis authore Edoardo Barone Herbert de Cherbury*, Amstlaedami, 1700.

Acestora li se adaugă volumul amintit când am vorbit despre cărțile lui C. Cantacuzino.

Mai multe volume din Biblioteca Sfântului Sinod poartă pe mijlocul foi de titlu un ex-libris mărunț, discret: *joannis n.* (6 lucrări tipărite înainte de 1718), *ιωαννου* (2 vol.) sau *joan scarlatti* (2 vol.). Scrisul de pe aceste lucrări diferă, ceea ce ne trimite cu gândul la două persoane care s-au semnat astfel.¹²

¹⁰ Mihail Caratașu, *Știri noi privitoare la biblioteca Mitropoliei din București în secolul al XVIII-lea*, în *Studii și cercetări de bibliologie*, București, Editura Academiei R.S.R., 1974, p. 133.

¹¹ C. Dima-Drăgan, *Biblioteci umaniste românești*, București, Editura Litera, 1974, p. 59.

¹² *Ibidem*, p. 60-61.

C. Dima-Drăgan identifică pentru formula *joannis* și alte 8 variații ale sale, un singur semnatar, în persoana marelui cămăraș Ioan Scarlat¹³ (Ianache), ginerele lui Nicolae Mavrocordat. Acesta avea și el o bibliotecă personală, separată de colecțiile voievodului.¹⁴ Cercetătorul nu a întâlnit ex-librisul *Joannis* urmat de litera *n.* care prescurtează un nume, poate Nicolai? Se pare că, în tinerețe, domnitorul semna simplu „*Ex-libris Ioan. Scarlatti M.*” poate că a scris uneori și „*joannis n.*” (*Ioan* este formula care deschide numele „alesului lui Dumnezeu” la scaunul de domnie). Totuși, la ideea că domnitorul ar fi putut să semneze așa, simplu, ne duce și faptul că pe lucrarea *Bibliotheca Patrum Apostolicorum Graeca-Latina, Lipsiae, 1700* este semnat „*και θοδε jοανvυ*” adică „și aceasta a lui Ioan,” iar, cu o altă cerneală și, în mod evident, cu un alt scris, a fost adăugat, tot în grecește, „*Scarlat,*” deci credem că două persoane au semnat în mod asemănător. În acest caz, se pot identifica mult mai multe cărți care au aparținut lui Nicolae Mavrocordat, mai ales că noi nu deținem ex-librisul explicit al domnitorului, decât pe exemplare dăruite Mănăstirii de la Văcărești. Poate că pe cărțile pe care nu le-ar fi înstrăinat, a semnat mai simplu „*jοανvυ*”, și aceasta nu neapărat în perioada tinereții.

Cărți de la mitropolitul Ungrovlahiei, Neofit Cretanul (1738-1754)

Acest ierarh era grec de obârșie din insula Creta. Odată venit în Țara Românească, a impresionat pe domnitorul Constantin Mavrocordat (1735-1741) prin știința și cultura sa, astfel încât ajunge dascăl al fiului domnului (Alexandru).

Așa cum am precizat deja, mitropolitul Neofit a organizat un locaș special pentru o bibliotecă a Mitropoliei, pe care a îmbogățit-o chiar cu volume din biblioteca Mavrocordaților. Unele volume din Biblioteca Sfântului Sinod, provenite din vechea bibliotecă a Mitropoliei, poartă ex-librisul mitropolitului Neofit, cu afurisirea celor care le-ar înstrăina:

- *Emin. Card. Caesaris Baronii, Compendium annalium ecclesiasticorum*, Praga, 1736.

¹³ *Ibidem*, p. 61-62.

¹⁴ Cărțile marelui cămăraș au ajuns și ele la Văcărești, iar, în cele din urmă, în Biblioteca Seminarului Central.

- *R. P. Jacobi Tirini Antuerpiani E Societate Jesu, In Sacram Scriptura commentarius*, Veneția, 1738.
- *Canones SS Apostolorum Conciliorum Generalium et provincialium: Sanctorum Patrum Epistoliae canonicae*, Paris, 1620. Conține multe observații marginale făcute de mitropolit.
- *Ioannes, arbiep. Konstandinoupoleos tou Hrisostomou, Ta evriskomena panda*, t. II, Veneția, 1734. Pe acest volum se află o însemnare în neogreacă: „data în dar de preasfințitul mitropolit al Ungrovlabiei, kiriou kir Neofit, cinstitei mănăstiri a mitropoliei [cu bramul] Cei întocmai cu apostolii, Constantin cel Mare și Elena.”
- *Varinos, To mega Lexicon*, Veneția, 1712, cu ex-libris semnat în 8 iunie, 1739.
- *Calmet, Dictionnaire historique, critique, chronologique, géographique et littéral de la Bible*, t. I, II, Paris, 1722.
- *Abraham Tromii, Concordantiae Graecae versionis vulgo dictae LXX interpretum*, t. II, Amsterdam, 1718.

Fondul de carte veche - românească și străină - al Bibliotecii Sfântului Sinod provine în mare parte, așa cum am precizat deja, din vechea bibliotecă a Mitropoliei, care a avut un parcurs destul de sinuos. Chiar dacă cele mai multe cărți nu au ex-librisuri, putem deduce ușor, după legăturile elegante și conținutul lor, că au aparținut unor intelectuali de mare ținută. Astfel, nu ne miră prezența, în trei exemplare, a *Lexiconului lui Varinus Favorinus* (Veneția, 1712), finanțat de Sf. Constantin Brâncoveanu, sau a *Lexiconului lui Suidas*, ediția din 1725, D. Cantemir, *Gâlceava înțeleptului cu lumea*, Iași, 1698 (un exemplar rar dintr-un tiraj mic), *Sf. Simeon al Tesalonicului* tipărit la Iași, în 1683, sau *Istoria Patriarhilor Ierusalimului*, din 1715 (5 exemplare). Am observat că o seamă de volume au avut ex-librisuri șterse de noii posesori, pe care, totuși, am reușit cu trudă să le citim.

Predomină cartea teologică, cu texte în limbile originale, greacă și latină, în special de patristică, cu scrierile celor mai marcante voci din Biserică. Nu lipsesc lucrările în limba italiană, religioase sau de științe (de fizică, în special), aduse, poate, de Cantacuzini din Italia.

Majoritatea cărților care au fost în vechea bibliotecă a Mitropoliei sunt tipărite în secolul al XVII-lea, deși sunt numeroase și cele din secolele

al XVI-lea și al XVIII-lea. Multe exemplare poartă ștampila cu negru de fum a Colegiului Sf. Sava sau frumoase mărci de proprietate, cum este cea de la *Colegii Societas Jesu* de la *Camenești Podoliae* pe lucrarea *Philippi Diez Lusitani ord. min. reg. Observantiae, tomus tertius*, Veneția, 1603. Am găsit numeroase volume despre care Legrand, în a sa *Bibliographie Hellénique*, menționează că sunt foarte rare.

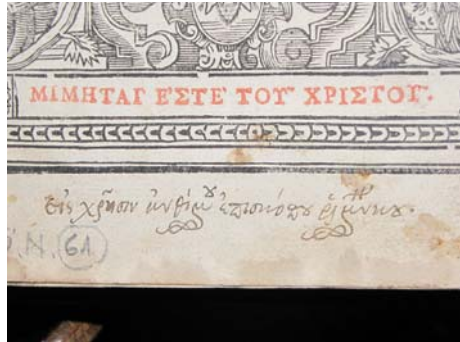
Consultând cataloagele și listele de cărți ale bibliotecilor românești, descoperite și publicate de cercetătorii români, am observat în biblioteca noastră multe cărți menționate în acestea, dar, din cauză că lipsesc datele minime pentru stabilirea cu exactitate a ediției, nu putem preciza cui au aparținut. Ceea ce știm cu siguranță este că ele provin de la fostul Seminar Central, a cărui bibliotecă am văzut mai înainte cum s-a alcătuit.

În prezent, încercăm identificarea volumelor ridicate de către arhidiaconul Gherasim Saffirin, în 1877, de la Mănăstirea Hurezi, din biblioteca domnitorului Constantin Brâncoveanu, în scopul formării unei Biblioteci a Sfântului Sinod. Suntem în posesia catalogului găsit în arhiva mănăstirii Hurezi,¹⁵ din păcate și acesta cu date foarte sumare, din care lipsesc anul, locul de apariție sau chiar titlul lucrărilor!

Biblioteca Sfântului Sinod s-a dezvoltat în timp, prin agonisita vlădicilor Bisericii, cu o contribuție importantă a patriarhilor României. Cataloagele cunoscute până acum, ale marilor biblioteci medievale românești, vor putea fi confirmate sau completate cu titluri noi, pe măsură ce se vor cerceta în întregime și fondurile din Biblioteca Reședinței Patriarhale, dar și cele câteva mii de dublete de carte veche, din depozitul Bibliotecii Sfântului Sinod.

¹⁵ Dosar nr. 3/1877.

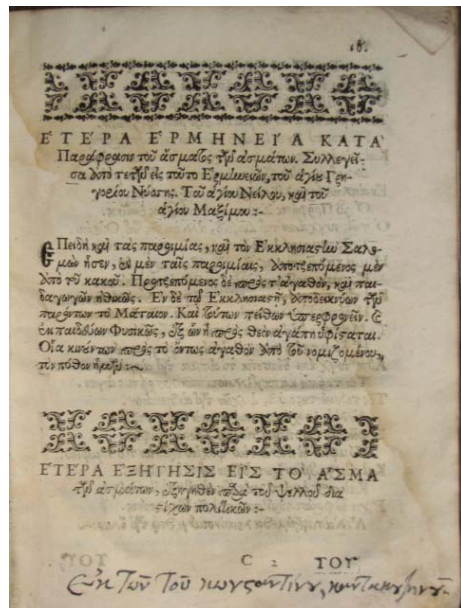
Anexe

Ex libris Antim Ivireanul

Ex libris Nicolae Mavrocordat

Ex libris Stolnicul Constantin Cantacuzino